

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מג, תשנ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

חיים ארוכים

בברכת החודש מוצאים אנו בכמה סידורי תפילה את הנוסח "יתִתֶּן לָנוּ חַיִּים אָרְכִּים", ובסידורים רבים אחרים את הנוסח "יתִתֶּן לָנוּ חַיִּים אָרוּכִים".

במבט חופז נדמה לך ששיבוש יש בנוסח "אָרוּכִים", פרי מלאכתו של "הבחור הזעזער". אך במבט נוסף, מקשיב ומאזין לקולות דממה דקה, אתה משתכנע שאין כל שיבוש, וזה וזה נכון. הנוסח הדגוש על שום המשמע של אורך ואריכות ימים, והנוסח הרפוי על שום המשמע של רפואה, מלשון אָרוּכָה. ירמיהו הנביא קונן "מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי" (ירמיהו ח, כב). התנא אבא חלקיה עבר ליד שיח קוצני והפשיל את שולי בגדו למרות שנשרטה רגלו. לתמיהת מלוויו הסביר: "זה (= עור הגוף שנשרט) מעלה ארוכה וזה (= הבגד שנקרע) אינו מעלה ארוכה" (תענית כג, ע"ב). המלה ארוכה משמשת בתפילת העמידה של חול ("והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו") וכן בפיוט.

צבי קמינקר

תשובה

כותב אתה במכתבך אלינו, שאתה מוצא שינוי ניקוד במלה ארוכים בסידורי התפילה בברכת החודש. יש מהם המרפים את הכ"ף: אָרוּכִים ויש מהם השמים בה דגש: אָרְכִּים. וטעם אתה מוצא בשתי הגרסאות: אָרוּכִים (בכ"ף רפה) מלשון אָרוּכָה (= רפואה), ואָרְכִּים מלשון אורך. לצערי, אין דברִיךְ נראים משני טעמים. האחד, שלא מצאנו שם תואר אָרוּךְ שעניינו של רפואה; והאחר – והוא המכריע – שאין הצורה אָרוּכִים במובן המקובל מְקָרָה. צורה זו של אָרוּךְ–אָרוּכָה היא בעלת מסורת ארוכה ומתועדת בניקודים מהימנים בכתב־יד קדומים דוגמת כתב־יד קויפמן וכתב־יד פרמה ב של המשנה. כגון במסכת נגעים (פרק י, משנה א): "דק לקוי קצר או דק לקוי ארוך". הניקוד אָרוּכִים נמצא בכל הסידורים הטובים והמוגהים כהלכה, ומסורת זו משותפת היא לכל העדות. תמצא

עדות לכך בניקוד על-פי מסורת יהודי תימן שניקד ר' יוסף ב"ר אהרן עמר הלוי את נוסח ברכה זו שבתלמוד הבבלי (ברכות טז, ע"ב): "שתתן לנו חיים ארוכים".

גם בן-יהודה מביא את הערך 'אַרוֹךְ' במילונו, וכותב בהערה: "כך הקריאה המסורה בכ"ף רפויה". בן-יהודה משער שם שאולי מקור הרפיון בכתוב המלא וי"ו, אך אפשר גם להציע השערה אחרת, שיש כאן צורה חדשה במשקל פֶּעוּל, על דרך חֶשׁוּב וּמִתּוֹן.

ראוי לציין שרפיון הדגש בלִמּוּד הפועל הוא תופעה המצויה גם במלים אחרות מעין ארוֹךְ, וכבר במקרא מצויה המלה עֲמוּקוֹת בלי דגש בקו"ף (איוב יב, כג). בכתב-היד המנוקדים של ספרות חז"ל יש עדויות נוספות כגון צהוֹבִים (כנגד היחיד צהוב).

כללו של דבר: מי שדיגש את הכ"ף תיקן לפי לשון המקרא, ואין תיקונים מסוג זה תופעה נדירה. אולם ראוי לנו לבקש חיים ארוֹכִים, כמסורת הסידורים, חיים שיימלאו כל משאלות לבנו לטובה.

ש"ב

*

פתרון החידון "מוקדם ומאוחר" מן החוברת הקודמת (עמ' 200):

- ה לוח גזר, המאה ה' לפנה"ס
- יג כתובת השילוח, המאה ה' לפנה"ס
- ח מקֶתְבִי לכיש, המאה ה' לפנה"ס
- י מטבע, המאה ה' לפנה"ס
- ו כתובת מחפירות הכותל, ימי בית הורדוס
- ג מקֶתְבִי ברכוכבא, 133 לסה"נ
- יא כתובת על רצפת פסיפס מבית-הכנסת בסוסיא, המאות הו'-הז'
- ז סעדיה גאון: תשובה לבן-מאיר בענין הלוח, המאה ה'
- יב משנה תורה לרמב"ם: טיוטה בכתב ידו, המאה הי"ב
- ד מחברות עמנואל, המאה הי"ד
- ב שולחן ערוך לר' יוסף קארו במהדורת קראקא, המאה הט"ז
- א יל"ג: תיקון לשירו "תשליך", 6 בפברואר 1892
- ט ש"י עגנון: מכתב לרעייתו, ט"ז באב התרצ"א 30 ביולי 1930